

személyek számára. Kíváncsi vagyok, mit hoz itt számunkra az idő. Egyáltalában nem leszünk itt elkényeztetve.” A levélrészlet a balfi viszonyokat is megvilágítja, számunkra azonban nem ez az érdekes, hanem az, hogy az „epileptikus személyek” számára szolgáló épület eredendően a Fertő partján volt fürdőház, ahonnan 1900 körül vitték át Balfra, ahol előbb kávéház volt, majd utóbb alakították át a levélben említett célra.²⁴³⁽²⁴³⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Természeti környezet és gazdálkodás / Katona Csaba: Ember és környezet a 19. században: a Fertő / Összegzés

Összegzés

A fentiekben arra tettünk kísérletet, hogy legalább nagy vonalakban megvilágítsuk, hogy a 19. században az ember miképp viszonyult a Fertőhöz, milyen „csatornákon” érvényesült ez a viszony, mik voltak azok az érintkezési pontok, ahol az embernek a vízhez való kötődése tárgyiasult. A Fertő hasznosításának legintenzívebb korszaka azonban a 20. század: e téma azonban már önálló tanulmány(oka)t követel meg.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Műhely

---

406 Műhely

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Műhely / Horváth László: Az 1850-es évek kataszteri felmérései mint helyismereti források

Horváth László: Az 1850-es évek kataszteri felmérései mint helyismereti források

Ismeretes, hogy az 1848-as tavaszi országgyűlés határozatot hozott a köztelherviselés bevezetéséről, vagyis a nemesek addig élvezett adómentességének megszüntetéséről és az úrbéri viszonyok felszámolásáról, azaz a jobbágyfelszabadításról. E határozatok eredményeképpen gyökeresen megváltoztak az addigi ingatlanulajdonlási viszonyok. Többek között ezért is válhatott szükségessé, hogy az 1850-es években egy az egész országra kiterjedő ingatlanfelmérést hajtsanak végre. Ennek eredményeképpen megszülettek a magyarországi települések részletes és mai mértékkel is nagyon pontos, naprakész kataszteri térképei, valamint az ingatlanok adatait rögzítő kataszteri iratok. A Sopron városára illetve a történeti Sopron vármegyére vonatkozó térképszelvények S 78, míg a kataszteri iratok S 79 jelzetszámon állnak a kutatók rendelkezésére a Magyar Országos Levéltárban, Budapesten. (Más megyék anyagát esetenként a helyi levéltárak őrzik.)

A történeti Sopron vármegyéből összesen 126 helység térképszelvényei és iratai kutathatók, Acsalaggal kezdődően egészen Zsebeházáig. A térképek az 1851 és 1857 közötti években készültek. Egyes települések esetében néha több – felvételi időben elkülönülő – térképet is találhatunk. Előfordulhat, hogy egyes települések neve a levéltári katalógusban nem található, ugyanakkor azonban készült róluk térképszelvény és kataszteri adatfelvétel. Ezt tapasztaltam pl. Petőháza esetében, amely Fertőendréd

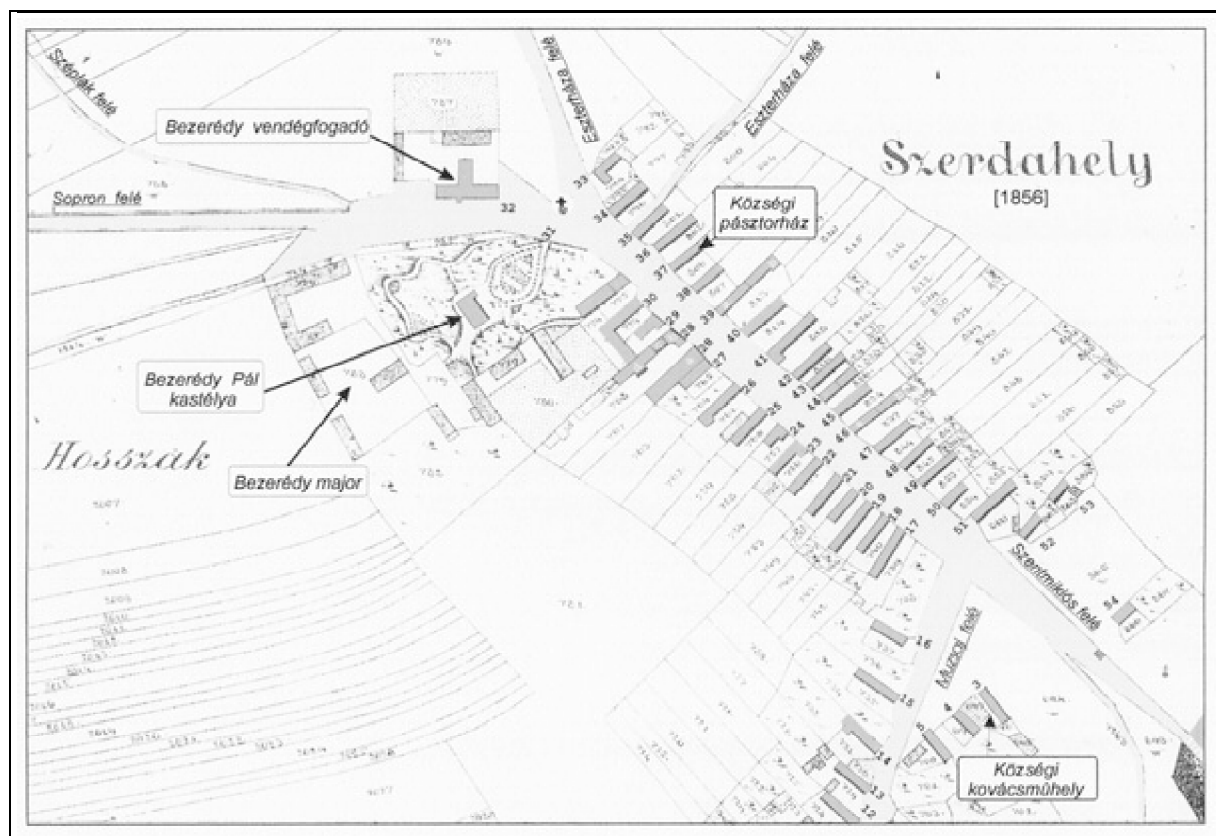
térképszelvényén szerepel.

A települések belterületi részét ábrázoló térképszelvényekre felvették, illetőleg bejelölték a helységeken áthaladó közutakat, hidakat, a helyi utakat, a lakó- és gazdasági épületeket, valamint a közösségi épületeket (templom, vendégfogadó, postaállomás, stb.), továbbá az emlékoszlopokat, kőkereszteket, a közösségi gémeskutakat. A kataszteri felmérést végző osztrák földmérők gondos térképszerkesztésének köszönhetően a nagyobb udvarházak vagy kúriák díszes kertjének, udvarának korabeli kialakítása, elrendezése is jól követhető.

Mind a belterületi, mind pedig a külterületi térképszelvényeken valamennyi parcella helyrajzi számmal szerepel; az ott folytatott mezőgazdasági művelési ágat betűrövidítéssel vagy piktogramokkal jelezték.

A kataszteri iratok az alábbi adatcsoportokat tartalmazzák:

– az ún. „*Parzellen-Protocoll*” növekvő helyrajzi számsorrendben adja meg minden egyes parcella adatát, nevezetesen a tulajdonosának nevét, helybeli vagy vidéki lakóhelyét és házszámát, a parcella területét holdban és négyszögölben (ahol 1 hold = 1600 négyszögöl), az ott folytatott művelési ágat (szántó, rét, kert, gyümölcsös, szőlő, erdő, kavics- vagy homokbánya, belterületi udvar) továbbá a dűlő nevét, amelyben a parcella található.

4072. kép. Szerdahely (ma Fertőszentmiklós része) 1856-os belterületi kataszteri szelvényének szerkesztett változata (eredeti szelvény: MOL S 78, szerkesztette a szerző)

408– felsorolják házszámzási sorrendben a háztulajdonosok nevét, és azoknak a földtulajdonlási hierarchiában elfoglalt helyét és esetenként foglalkozását, a volt földesurat vagy birtokost „*Grundbesitzer*”-nek, a volt jobbágyot „*Landmann*”-nak, a volt házasszellest pedig „*Häusler*”-nek jelölve. Egyes települések esetében a német nyelvű háztulajdonosi lista mellett létezik magyar nyelvű is, melynek nagy értéke, hogy azon általában a volt jobbágyok esetén az „egy telkes” vagy „fél telkes”,

vagy „negyed telkes”, stb. megjelölést adták meg, ami alapján következtetni lehet, hogy mekkora földterületen gazdálkodott a nevezett személy. A háztulajdonosok listáját az illetékes adóhivatal állította össze.

– a parcellák területének összesített adatait egy külön e célra felfektetett, ún. számítási adatlista tartalmazza („*Berechnungs-Protocoll*”).

– esetenként határleírás („*Gränzbeschreibung*”) is található a kataszteri iratok között. Ez az irat a – szomszédos települések önkormányzati képviselőinek (bíró, esküdt), jegyző-notariusának és esetenként egy uradalmi tisztségviselőnek aláírásával jóváhagyott – közös határjelzések helyét írja le.

– a kataszteri iratokhoz tartozik a településhez tartozó földterületek összesített kimutatása is (*Ausweis über Benutzung des Bodens für ...*). Ebben felsorolják a település teljes földterületének nagyságát, továbbá megadják, hogy abból a szántó-, legelő-, kert-, szőlő-, rét- és erdőterület, a nem művelt földterületek (utak, közterek, folyók, építési- és udvar területek) mekkora felületet képeznek.

Tapasztalatom szerint ezek térképek és adatok az egyes települések helyismereti adatainak gyűjtésében, vagy azok kiegészítésében, egyértelmű azonosításában igen jól hasznosíthatók. A külterületi térképek alapján például információkat kaphatunk a mára már talán elfeledett nevű, vagy e térképek nélkül topográfiailag ma már pontosan nem azonosítható dűlőkről. Elsősorban a háztulajdonosok felsorolásánál, de másutt is, érdemes figyelemmel kísérni az esetenként az iratanyagokban található megjegyzéseket, házzámozásokat, miután ezek fontos információkat is tartalmazhatnak. (Például így módon sikerült egyértelműen azonosítanom a szentmiklósi iskola, vámosház, mészárosház, postaállomás, orvoslakás és a szerdahelyi községi kovácsműhely helyét és házzámát. Ugyancsak ennek a kataszteri felmérésnek alapján sikerült a szentmiklósi szőlőhegyek birtokosainak listáját és birtokterületük nagyságát összeállítani.) A helység beépülésének változásait kutató történészek szintén jól hasznosíthatják ezeket a térképeket.

A térképszelvények és a hozzátartozó iratanyagok adatai alapján – számítógépes eljárással – többek között szerkeszthető olyan aktualizált térkép, amelyen például a házzámozás is megjeleníthető. Ugyanakkor ehhez a térképhez csatolható a háztulajdonosok házzám szerinti felsorolása és így a mai leszármazottak elődeik belterületi ingatlanának, házának helyét, nagyságát, településen belüli elhelyezkedését megismerhetik vagy pontosíthatják.

Egy lehetséges kivitelezési példaként mellékelten bemutatom a ma már Fertőszentmiklóshoz tartozó Szerdahely község 1856. évi belterületi térképrészletét. A település egyes – általam meghatározónak ítélt – épületeinek kiemelését, valamint a házzámokat számítógépes eljárással vittem fel a szelvényre.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Műhely / Szabó Levente*: A Soproni Sakk-kör története

409 Szabó Levente^{*(244)}: A Soproni Sakk-kör története

„Egész arabs kávéház! 4 tábla is. Sokan fiatalok, késő délutánig. Senki sem tagadhatja, hogy érdekes szórakozás a sakk. De nem nyárára való időtöltés. Főleg pedig nem való a város közepében elterülő sétahelyre. Mit szól hozzá az idegen, aki a vasútról jön. Azért hát csak hátrább – a sakkablakkal!”²⁴⁵⁽²⁴⁵⁾

Ez a kis írás tisztelgés az elődök tevékenysége előtt, akik munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy elmondhassuk: Sopronban pezsgő sakkélet volt, jelenleg is az jellemzi a várost, és remélhetőleg a